

Регина Койчева

Институт за литература
Българска академия на науките

Херменевтични бележки за библейските псалми

Както е известно, библейските псалми са поетически и пророчески песенни текстове, предназначени за изпълнение по време на древноеврейското богослужение под съпровод на музикални инструменти, сред които на първо място е псалтирът – древен вид струнен инструмент, дал впоследствие и името на библейската книга с псалми. Най-общо казано, текстът на Псалтира, познат днес, е резултат от няколко редакции, първата от които е още от времето на цар Давид, а последната – от времето на Неемия (Марковски, 1957, с. 162), т.е. от средата на X до средата на V в. пр.Хр. През първата половина на III в. пр.Хр. по времето на владетеля Птолемей II Филадельф започва и първият превод на Стария завет¹ (Марковски, 1992, с. 139). Преводът е от еврейски на гръцки език, извършен е според преданието от 72-ма преводачи и е известен в науката

¹ Благодаря на проф. Искра Христова-Шомова за изказаните съображения по този въпрос.

This work was supported by the Bulgarian Academy of Sciences.

Competing interests: no competing interests have been declared.

Publisher: Institute of Slavic Studies, PAS.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2016.

със съкратеното си латинско наименование *Septuaginta*. Съществуват и други гръцки преводи на Стария завет, но Септуагинта е най-разпространеният библейски текст на гръцки език (Карачорова, 2003а, с. 416). До IX–X в. сл.Хр. се оформя и съвременният еврейски текст на Стария завет, т.нар. масоретски текст (Марковски, 1992, с. 136), от ивритската дума „масорет“ ‘юдейски езиковед, който реконструира традиционното произношение на библейските текстове, като изработва система от диакритични знаци за означаване на изпуснатите гласни’, от думата „масора“ ‘традиция’ (срв. Динев, 1999–2010). Сравнението между този текст и Септуагинта е предмет на множество изследвания. Както обобщава българският библеист проф. Иван Марковски, „достигналият до нас текст на Псалтира, поради многото преписи и редакции, доста е пострадал. Още преди превода на 70-те еврейският текст е бил повреден. А и после чрез масоретския текст са се вмъкнали нови грешки. Между гръцкия и масоретския текст има множество езикови различия, но в повечето места по-добрият начин на четене е запазен у 70-те“ (Марковски, 1957, с. 163). Обобщението „в повечето места“ е съвсем прецизно, тъй като съществуват и ярки примери, в които именно масоретският текст е съхранил пасаж с месиански смисъл, каквито отсъстват в съответните места от Септуагинта. Такъв случай е Пс. 2:12. Вместо пасажа [naššəqû-bar] ‘целунете Сина-Престононаследник’, интерпретиран в новобългарския синодален превод „отдайте почит Сину“ като пророчество за идването на Месия, в Септуагинта стои напълно различният текст δρᾶξασθε παιδείας ‘вземете поука’².

Приема се, че старобългарският превод е направен още от светите братя Кирил и Методий по време на подготовката им за Великоморавската мисия, както свидетелства XV глава от *Пространното житие на св. Методий*. Това е превод от Септуагинта (Карачорова, 2003б, с. 411). Съществуват няколко редакции на средновековния текст на славянския Псалтир³.

² В цялата статия еврейският текст на псалмите и неговата транскрипция са екцерпирани от: *The Tanach* (2006). Високо оценявам всеотдайната помощ на Н. Брауер при разчитането на древноеврейското писмо. Цитатите от новобългарския синодален превод на Псалтира и на други книги от Свещеното писание са според изданието: Библия (1991), а цитатите от Септуагинта са според изданието: *Septuaginta* (1979).

³ По въпроса вж. статията на Ивона Карачорова (Карачорова, 2003б, с. 412–414), на която изказвам благодарност за направените корекции в моето изследване.

В контраст със старобългарския, новобългарският синодален текст на Стария завет и в частност на Псалтира следва преди всичко руския превод на Библията (Марковски, 1957, с. 185–186), който не е от Септуагинта, а от масоретския текст с имплантирани отделни разночетения според превода на 70-те. И до днес все още не съществува новобългарски превод на Септуагинта. Единствено цитатите от псалмите в Новия завет следват версията на 70-те и по тази причина в повечето случаи не съответстват на превода в книгата Псалтир в синодалните издания на Свещеното писание на съвременен български език (вж. напр. Пс. 2:8–9 и Откр. 2:26–27).

Различните версии на текста, както и изключителната древност на псалмите, родени от една далечна и различна култура, тяхната поетическа структура и пророческа одухотвореност са фактори, които са превърнали Псалтира в смислово многопластов, сложен за разбиране текст, който в историята на християнството е предизвикал създаването на повече от хиляда тълкования. Сред най-известните са екзегезите на много от Светите отци на Църквата, като Василий Велики, Йоан Златоуст, Иларию Пиктавийски, Августин Блажени, Исихий Йерусалимски, Теодорит Кирски, Дидим Александрийски, а също така на Ориген, Евсевий Кесарийски и много други (Карачорова, 2003b, с. 412). Смесовата тъкан на библейските псалми и до днес поражда въпроси и изправя предизвикателства пред съвременния човек. Разплитането на два именно такива случая е основният предмет на настоящата статия. Смесовата неяснота може да се дължи на различни причини, сред които ще бъдат разгледани две.

1. Присъствие на хебраизми в преводния текст

Хебраизмите са типични за древноеврейския език структури, пренесени при превод на друг език, за който те са неразбираеми или нехарактерни. Митрополит Иларион (със светско име Иван Огиенко) е посветил специално изследване на хебраизмите в старобългарския библейски текст (Metropolit Ilarion, 1953). Както заключава митр. Иларион, старобългарският и наследеният го църковнославянски текст на Библията съдържат множество хебраизми, които, ако не бъдат

изяснени, често превръщат текста в неразбираем. Поради тази причина събирането и изясняването на тези чуждоезикови структури в библейския текст са важни задачи на славистиката. Хебраизмите са пренесени в старобългарския от гръцкия текст, който, от своя страна, ги е пренесъл от древноеврейския още при превода на 70-те (Metropolitan Parion, 1953, с. 163, 178).

Сложен пасаж, чийто смисъл най-вероятно се гради върху характерен хебраизъм, е Пс. 4:2:

Масоретски текст (транскрипция):	[bəqārəʾî ʾānēnî]	ʾēlōhê ʾidəqî]
Синодален новобълг. превод:	„Кога викам, чуи ме,	Боже на моята правда! “
Септуагинта:	Ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαί με εἰσήκουσέν μου	ὁ θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου *
Старобълг. превод:	<p>Вънегда [въ]зываетъ [х] ... слыша м(а)</p> <p>Вънегда възвахъ оуслыша ма</p>	<p>Бже правды моеѣ :</p> <p>(Синайски псалтир, XI в.)</p> <p>Бже правды моеѣ .</p> <p>(Норов псалтир, XIV в.)</p> <p>Бъ правды моеѣ *</p> <p>(Томичов псалтир, XIV в.)</p>
Църковно-славянска версия*:	Внегда призвати ми, оуслыша ма	Бгъ правды моеѣ :

* Старобългарският превод на Псалтира е представен по изданията: *Psalterium Sinaiticum* (1971); Норовская псалтырь (1989); Джурова (1990) (Томичов псалтир), а цитатите от църковнославянската версия на Библията са по изданието: Библия (1997).

Последователността на преводите в предложените сравнителни таблици в статията е съобразена с различните текстови версии, разделени на две групи. Едната включва масоретския текст и неговия новобългарски синодален превод, а другата – Септуагинта и нейния старобългарски превод (в няколко различни редакции) заедно със съвременния му църковнославянски вариант. При този начин на подреждане новобългарският синодален превод, който следва еврейския текст, но в някои случаи предава и версията на 70-те, е разположен тъкмо между тези два основни текста на Псалтира.

В цитирания стих не е напълно ясно значението на фразата от синодалния новобългарски превод „Боже на моята правда“ (или според Септуагинта – „Бог на моята правда“). В културното съзнание на съвременния българин смисълът на тази фраза се доближава до значението ‘кумирът, въздигнат от моите индивидуални разбираня за добро и зло’, още повече, че по аналогия се свързва с първия куплет от стихотворението на Христо Ботев *Моята молитва*, където присъстват подобни лексеми. Такова значение, разбира се, е напълно чуждо на библейския Псалтир. Тъй като светоотеческите тълкования свързват четвъртия псалм с преследването на несправедливо обвинения цар Давид от неговия собствен син и враг Авесалом (*Толковая Библия*, 1904–1913/1987, с. 148–149; Зигабен, 1882/n.d., с. 14), то и в коментирания пасаж лексемите δικαιοσύνη и правда в съответствие с еврейската [tsedeq] се тълкуват не в смисъл на ‘истина’ или ‘справедливост’, а на ‘праведност; невинност’ (Зигабен, 1882/n.d., с. 14), т.е. фразата, изречена от цар Давид, означава по-скоро ‘Боже на моята праведност или невинност’. Подобно значение на δικαιοσύνη и съответствието ѝ правда, както посочва архим. Атанасий Бончев, е регистрирано и в Евангелието от Матей 5:20: *ѡко аще не изъжде(т) правда ваша . паче книжнѣкъ и фарїсеи не имате вънѣти въ цр(с)тво нб(с)ноє .* (Дограмаджиева & Райков, 1981, с. 88) „...ако вашата праведност не надмине праведността на книжниците и фарисеите, няма да влезете в царството небесно“⁴. Не напълно ясна обаче е семантичната функция на думата „Бог“ в контекста „Боже на моята праведност“. В изследването си върху специфичните древноеврейски езикови структури, пренесени в старобългарския текст на Библията, митр. Иларион отбелязва като характерен хebraизъм назоваването на Бога „Слушател; Свидетел“ (на всичко, което се случва в света): на еврейски [šōmēā] – в превод ἀκούων – *послouxъ* (напр. Съдии 11:10) (Metropolit Ilarion, 1953, с. 175). Възможно е в резултат тъкмо на употребата на думата [šōmēā] като название на Бога, в разглеждания стих от четвъртия псалм имплицитно да е вградена обратната препратка – от думата [‘ēlōhîm] към значението ‘Слушател; Свидетел’, и в такъв случай целият израз да означава ‘Чуй ме, Свидетелю на моята праведност!’, т.е. ‘Ти, Който виждаш, че аз съм невинен и обвиненията на Авесалом срещу мен са несправедливи’. Тази хипотеза, от една страна, предполага, че в подобни специфични контексти лексемите „Бог“ и „Свидетел“ функционират като контекстуални синоними, а от друга, напълно изяснява

⁴ Това значение на думата не е посочено в: Цейтлин, Вечерка, & Благова (1999, с. 496).

смисъла на коментирания стих от Пс. 4 и точната семантична функция на думата [‘ēlôhîm] в текста.

2. Превес на поетическото начало

В определени случаи в библейските псалми наслагването на множество фигури на мисълта или изграждането на стройна фонетична структура на стиха, наситена с алитерации, асонанси, хомотелевтони, а понякога и рими, изправя поетически препятствия пред възприемателя при достигането до смисъла на псалма така, както това е засвидетелствано и в съвременната поезия. Въпреки че ритъмът и метриката на псалмите, както отбелязва Марковски, днес не могат да бъдат точно определени поради непълните ни познания за историята на древноеврейския език и поради промените, настъпили в библейския текст в течение на хилядолетия (Марковски, 1957, с. 140), непоклатими и досега срещу разрушенията на времето са останали такива явления като *parallelismus membrorum*, особено характерен за библейската поезия, и алитерациите, точно документирани от еврейското консонантно писмо. Детайлният стиховедски анализ е невъзможен или поне е винаги хипотетичен, тъй като древноеврейският език е мъртъв повече от две хиляди години, а масоретската система за четене на ветхозаветните текстове, която е най-достоверната, е късно явление – от VI–X в. сл.Хр. (Марковски, 1957, с. 270). Въз основа на масоретското произношение могат да се посочат някои най-общии изводи за ритмиката на псалмите. Докато в най-старата форма на библейската поезия стихът е свободен (Марковски, 1925–1926, с. 276), в по-късната се появява тоническо стихосложение (Марковски, 1957, с. 145, 1925–1926, с. 277; Карачорова, 2003b, с. 410; Шиваров, 2011, с. 17), а според някои изследователи – стихосложение от смесен тип, в което конституираща роля са играели както ударението, което обикновено пада на последната или предпоследната сричка на думата, така и квантитетът, доколкото древноеврейският език е различавал дълги и кратки гласни (Марковски, 1957, с. 270–271). Най-често библейският стих включва две или повече цезури, които разделят ритмични цялости с по няколко ударения. Най-разпространени са размерите 3+3 и 3+2 ударения, вторият от които се използва в погребалните песни (Марковски, 1957, с. 145, 277; Шиваров, 1976, с. 128, 2011, с. 17). В палеославистиката е отбелязвано, че с посредничеството на Септуагинта старобългарският превод на Псалтира в някои случаи предава добре ритъма на еврейския оригинал (вж. Vlášek, 1969).

Красноречив пример за метафоничен и едновременно с това семантично елиптически стих е Пс. 5:9:

Масоретски текст (транскрипция – ударените вокали са изписани с главни букви*)	[yəhwĀ] nəḥĒnī bəšidəqātEkā ləm ^a An šwōrərĀy hwōšAr ləfānAy darəkEkā:]
Синодален новобългарски превод:	„Господи, упътвай ме в Твоята правда, заради моите врагове : изравняй Твоя път пред мене.“

Септуагинта:	„κύριε, ὁδήγησόν με ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ἕνεκα τῶν ἐχθρῶν μου, κατεύθυνον ἐνώπιόν μου τὴν ὁδόν σου.“
Старобългарски превод:	<p>҃и ꙗ҃вѣдѣ ма [на] правдѣ твоѣ врагѣ моиꙗ [ра(д)и] исправи прѣдѣ твоѣ ꙗ҃тъ мои . (Синайски псалтир, XI в.)</p> <p>҃и настави ма [на] правдѣ твоѣ врагѣ моиꙗ ради исправи прѣ(д) твоѣ ꙗ҃тъ мои . (Норов псалтир, XIV в.)</p> <p>҃и наведи ма на правдѣ твоѣ . врагѣ моиꙗ ради исправи прѣ(д) твоѣ ꙗ҃тъ мои . (Томичов псалтир, XIV в.)</p>
Църковнославянска версия:	„Г҃ди, настави ма̀ правдою твоєю, врагѣ моиꙗ̀ ради исправи предѣ твоюю̀ пѣть мой.“

* Местата на ударенията са определени според аудио записите, качени на сайта: <http://www.shma-israel.org/narrations.php>.

Фонетичната структура на еврейския стих според масоретското произношение се отличава с ярък звукопис (маркиран с различни цветове в таблицата). Към двата хомотелевтона ([bəšidəqātEkā] – [darəkEkā] „чрез Твоята правда“ – „Твоя път“ и [šwōrərĀy] – [ləfānAy] „враговете ми“ – „пред лицето ми“) е прибавено повторение на група фонем: [š, r, ɔ, a, w] ([šwōrərĀy hwōšar ...darəkEkā]), а целият стих е белязан с асонанс на ударените вокали: [ā ē e a ā a e]. Забележителният звукопис е постигнат с цената на смислово елиптичност: семантичната връзка на обстоятелственото пояснение „заради моите врагове“ ([ləm^aan šwōrərĀy]) с останалия текст е разколебана. Това колебание изпъква при сравнението на пунктуацията в Септуагинта и в останалите цитирани преводи. Докато в гръцкия текст според изданието на Ралфс запетаята приобщава проблем-

- Библия: Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета на церковнославянском языке с параллельными местами.* (1997). Москва: Российское Библейское Общество, Синодальная типография. (Репринтное издание)
- Джурова, А. (1990). *Томичов псалтир: В два тома (Vol. 2)*. София: ЦСВП „Иван Дуйчев“.
- Динев, Е. (1999–2010). Масорети. In Е. Динев, *Кратък философски речник*. Retrieved 28 January 2016, from <http://philosophy.evgenidinev.com/massorah/>
- Дограмаджиева, Е., & Райков, Б. (1981). *Банишко евангелие: Среднобългарски паметник от XIII век*. София: Издателство на БАН.
- Зигабен, Е. (n.d.). *Толкование Псалтыри*. Талан: Издательский отдел Владимирской епархии. (Репринтное издание, Киев, 1882)
- Карачорова, И. (1989). Към въпроса за Кирило-Методиевия старобългарски превод на Псалтира. In *Кирило-Методиевски студии* (Vol. 6, pp. 130–245). София: Издателство на БАН.
- Карачорова, И. (2003a). Псалтир. In Д. Петканова (Ed.), *Старобългарска литература: Енциклопедичен речник* (2nd rev. ed., pp. 416–417). Велико Търново: „Абагар“.
- Карачорова, И. (2003b). Псалтир. In Л. Грашева (Ed.), *Кирило-Методиевска енциклопедия* (Vol. 3, pp. 409–417). София: „Марин Дринов“.
- Марковски, И. (1925–1926). Библейско-еврейската поезия. *Годишник на Софийския университет. Богословски факултет*, 3(6), 209–294.
- Марковски, И. (1957). *Частно въведение в Св. Писание на Ветхия Завет*. София: Синодално издателство.
- Марковски, И. (1992). *Въведение в свещеното писание на Стария Завет*. Велико Търново: „Слово“.
- Норовская псалтырь. Среднеболгарская рукопись XIV века: В двух частях.* (1989). (Е. В. Чешко, И. К. Бунина, В. А. Дыбо, О. А. Князевская, & Л. А. Науменко, Eds.) (Vol. 2). Москва: Институт Славяноведения и Балканистики АН СССР.
- Толковая Библия, или комментарий на все книги Св. Писания Ветхаго и Новаго Завета.* (1987). (2nd ed., Vol. 1, *Бытие – Притчи Соломона*). Стокгольм: Институт перевода Библии. (Репр. изд. преемников А. П. Лопухина. Петербург, 1904–1913)
- Цейтлин, Р. М., Вечерка, Р., & Благова, Э. (Eds.). (1999). *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)* (2nd ed.). Москва: „Русский язык“.
- Шиваров, Н. (2011). Библейските плачевни песни в техния древен близкоизточен контекст. In Р. Койчева & А. Милтенова (Eds.), *Смъртта и погребението в юдео-християнската традиция* (pp. 13–31). София: „Боян Пенев“. (Studia Mediaevalia Slavica et Byzantina, 1).
- Шиваров, Н. С. (1976). Литературните жанрове в ‘Стария завет’: С оглед на екзегетическото изследване. *Годишник на Духовната академия*, 23(49), 43–169.
- Metropolit Ilarion (I. Ohijenko). (1953). Die Hebraisamen in der altkirchenslavischen biblischen Sprache. In E. Koschmieder & A. Schmaus (Eds.), *Münchener Beiträge zur Slavenkunde: Festgabe für Paul Diels* (pp. 163–178). München: Isar.
- Psalterium Sinaiticum: An 11th century glagolitic manuscript from St. Catherine’s Monastery, Mt. Sinai* [Синајски псалтир: Глаголски ракопис од XI век од манастирот св. Катерина на Синај]. (1971). (M. Altbauer, Ed.). Skopje: „Goce Delčev“ Publishing House.

- Septuaginta, Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes: Duo volumina in uno.* (1979). (A. Rahlfs, Ed.). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, C. H. Beck.
- The Tanach.* (2006). *Sacred-texts.com*. Retrieved 6 March 2015, from <https://www.sacred-texts.com/bib/tan/index.htm>
- Vlášek, J. (1969). O vztahu překladové techniky a poetiky staroslověnského žaltáře. *Slavia*, 38, 607–615.

BIBLIOGRAPHY

(TRANSLITERATION)

- Almalekh, M. (2006). *TSvetūt v Petoknizhieto: Ezikova kartina na sveta*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Okhridski".
- Bibliia, sirech knigite na Sveshtenoto pisanie na Vetkhiia i Noviiia zavet.* (1991). Sofia: Sv. Sinod na Bŭlgarskata tsŭrkva.
- Bibliia: Knigi Sviashchennogo Pisaniia Vetkhogo i Novogo Zaveta na tserkovnoslavianskom iazyke s parallel'nymi mestami.* (1997). Moskva: Rossiiskoe Bibleiskoe Obshchestvo, Sinodal'naia tipografiia. (Reprintnoe izdanie)
- Dinev, E. (1999–2010). Masoreti. In E. Dinev, *Kratŭk filosofski rechnik*. Retrieved 28 January 2016, from <http://philosophy.evgenidinev.com/massorah/>
- Dogramadzhieva, E., & Raïkov, B. (1981). *Banishko evangelie: Srednobŭlgarski pametnik ot XIII vek*. Sofia: Izdatelstvo na BAN.
- Dzhurova, A. (1990). *Tomichov psaltir: V dva toma* (Vol. 2). Sofia: TSSVP "Ivan Duïchev".
- Karachorova, I. (1989). Kŭm vŭprosa za Kirilo-Metodieviia starobŭlgarski prevod na Psaltira. In *Kirilo-Metodievski studii* (Vol. 6, pp. 130–245). Sofia: Izdatelstvo na BAN.
- Karachorova, I. (2003b). Psaltir. In L. Grasheva (Ed.), *Kirilo-Metodievska entsiklopediia* (Vol. 3, pp. 409–417). Sofia: "Marin Drinov".
- Karachorova, I. (2003a). Psaltir. In D. Petkanova (Ed.), *Starobŭlgarska literatura: Entsiklopedichen rechnik* (2nd rev. ed., pp. 416–417). Veliko Tŭrnovo: "Abagar".
- Markovski, I. (1925–1926). Bibleïsko-evreïskata poeziia. *Godishnik na Sofiïskiiia universitet. Bogoslovski fakultet*, 3(6), 209–294.
- Markovski, I. (1957). *Chastno vŭvedenie v Sv. Pisanie na Vetkhiia Zavet*. Sofia: Sinodalno izdatelstvo.
- Markovski, I. (1992). *Vŭvedenie v sveshtenoto pisanie na Stariia Zavet*. Veliko Tŭrnovo: "Slovo".
- Metropolit Ilarion (I. Ohijenko). (1953). Die Hebraïsmen in der altkirchenslavischen biblischen Sprache. In E. Koschmieder & A. Schmaus (Eds.), *Mŭnchener Beitrage zur Slavenkunde: Festgabe fŭr Paul Diels* (pp. 163–178). Mŭnchen: Isar.

- Norovskaia psalmyr'. Srednebolgarskaia rukopis' XIV veka: V dvukh chastiakh.* (1989). (E. V. Cheshko, I. K. Bunina, V. A. Dybo, O. A. Kniazevskaia, & L. A. Naumenko, Eds.) (Vol. 2). Moskva: Institut Slavianovedeniia i Balkanistiki AN SSSR.
- Psalterium Sinaiticum: An 11th century glagolitic manuscript from St. Catherine's Monastery, Mt. Sinai* [Sinajski psaltir: Glagolski rakopis od XI vek od manastirov sv. Katerina na Sinaj]. (1971). (M. Altbauer, Ed.). Skopje: "Goce Delčev" Publishing House.
- Septuaginta, Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes: Duo volumina in uno.* (1979). (A. Rahlfs, Ed.). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, C. H. Beck.
- Shivarov, N. (2011). Bibleiskite plachevni pesni v tekhniiia drevni blizkoiztochen kontekst. In R. Koicheva & A. Miltenova (Eds.), *Smürtta i pogrebenieto v iudeo-khristiianskata traditsiia* (pp. 13–31). Sofiia: "Boian Penev". (Studia Mediaevalia Slavica et Byzantina, 1).
- Shivarov, N. S. (1976). Literaturnite zhanrove v 'Stariia zavet': S ogled na ekzegeticheskoto izsledvane. *Godishnik na Dukhovnata akademiia*, 23(49), 43–169.
- The Tanach.* (2006). *Sacred-texts.com*. Retrieved 6 March 2015, from <https://www.sacred-texts.com/bib/tan/index.htm>
- Tolkovaia Bibliia, ili kommentarii na vse knigi Sv. Pisaniia Vetkhago i Novago Zaveta.* (1987). (2nd ed., Vol. 1, *Bytie – Pritchi Solomona*). Stokgol'm: Institut perevoda Biblii. (Repr. ed. of A. P. Lopukhin's heirs. Peterburg, 1904–1913)
- TSeitlin, R. M., Vecherka, R., & Blagova, È. (Eds.). (1999). *Staroslavianskii slovar' (po rukopisiam X–XI vekov)* (2nd ed.). Moskva: "Russkii iazyk".
- Vlášek, J. (1969). O vztahu překladové techniky a poetiky staroslověnského žaltáře. *Slavia*, 38, 607–615.
- Zigaben, E. (n.d.). *Tolkovanie Psaltyri*. Talan: Izdatel'skii otdel Vladimirskaia eparkhii. (Reprint ed., Kiev, 1882)

Hermeneutyczne uwagi o biblijnych Psalmach

Artykuł prezentuje dwie różne interpretacje wersów pochodzących z biblijnej Księgi Psalmów. Autorka porównuje przekłady Psalmów, pochodzące z tekstu hebrajskiego, Septuaginty, tekstu starobułgarskiego (wraz z jego cerkiewnosłowiańską wersją) oraz z pierwszego nowobułgarskiego przekładu synodalnego. Zaproponowane odczytanie uwzględnia perspektywę językoznawczą, literaturoznawczą i teologiczną. W pierwszym analizowanym wersie (Ps 4,2) semantyczna nieczytelność jest interpretowana jako wynik bezpośredniej obecności specyficznego hebraizmu w komentowanych przekładach. W innym przypadku (Ps 5,9) ekspresja słowna jest niezwykle eliptyczna z powodu zastosowania obecnej w hebrajskim oryginale fonetycznej struktury wersu.

Słowa kluczowe: Psalterz, oryginał, przekład, język starobułgarski, język nowobułgarski, egzegeza, hebraizm, fonetyczna struktura wersu

Some Hermeneutical Notes on the Biblical Psalms

The article examines two difficult to interpret verses from the *Book of Psalms*. The analysis compares the Hebrew text, the Septuagint, the Old Bulgarian text (along with its Church Slavonic version) and the Modern Bulgarian synodical translation of the psalms. The proposed reading is based on linguistic, literary and theological observations. In the first analysed verse (Ps. 4:2), semantic illegibility is interpreted as a result of the implicit presence of a specific Hebraism in the translations. In the other case (Ps. 5:9), verbal expression is highly elliptical because of the preference given to the phonetic structure of the verse in the Hebrew original.

Keywords: Psalter, original, translation, Old Bulgarian, Modern Bulgarian, exegesis, Hebraism, phonetic structure of the verse

Notka o autorze

Regina Koucheva (Регина Койчева) (reginaruf@yahoo.com) – filolog, doktor nauk humanistycznych, badaczka w Instytucie Literatury Bułgarskiej Akademii Nauk. Zainteresowania naukowe: starobułgarska hymnografia, teoria literatury. Strona www: www.ilit.bas.bg/en/names-en/regina.html

Regina Koucheva, PhD (reginaruf@yahoo.com) – philologist; Research Associate at the Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences. Research interests: Old Bulgarian hymnography and literary theory. Website: www.ilit.bas.bg/en/names-en/regina.html